

Аніщенко О. Тренди освіти дорослих: реалії та перспективи / Олена Аніщенко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету: зб. наук. пр. / за ред. І.П. Аносова – Мелітополь : Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. – № 2 (15). – С. 155-160. – (Серія «Педагогіка»).

УДК 374.7

ТРЕНДИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Олена Аніщенко

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність проблеми освіти дорослих у сучасних соціально-економічних умовах. Проаналізовано пріоритетні напрями розвитку європейської освіти дорослих. Акцентовано увагу на необхідності розширення кола провайдерів послуг з освіти дорослих. Обґрунтовано пріоритетність розвитку неформальної освіти дорослих. Схарактеризовано різновікові практики освіти дорослих в Україні. Наголошено, що підґрунтя розробки нормативної, науково-методичної складових освіти дорослих складають комплексна оцінка, аналіз тематичного спектру навчальних потреб дорослих громадян, а також можливостей їх задоволення, оцінка якості, територіальної і фінансової доступності різних типів освітніх програм. Висвітлено деякі аспекти діяльності центрів освіти дорослих.

Ключові слова: освіта дорослих; освіта впродовж життя; тренди освіти дорослих; центри освіти дорослих; провайдери освітніх послуг.

ТРЕНДЫ ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Елена Анищенко

*Институт педагогического образования и образования взрослых
НАПН Украины*

Аннотация. В статье обоснована актуальность проблемы образования взрослых в современных социально-экономических условиях. Проанализированы приоритетные направления развития европейского образования взрослых. Акцентируется внимание на необходимости расширения круга поставщиков образовательных услуг для взрослых. Обоснована приоритетность развития неформального образования взрослых. Отмечено, что основу разработки нормативной, научно-методической составляющих образования взрослых составляют комплексная оценка, анализ тематического спектра учебных потребностей взрослых граждан, а также возможностей их удовлетворения, оценка качества, территориальной и финансовой доступности различных типов образовательных программ. Освещены некоторые аспекты деятельности центров образования взрослых.

Ключевые слова: образование взрослых; образование в течение жизни; тренды образования взрослых; центры образования взрослых; провайдеры образовательных услуг.

ADULT EDUCATION TRENDS: REALITIES AND PROSPECTS

Anishchenko Olena

Institute of Pedagogical and Adult Education of NAPS of Ukraine

Rezume. The author substantiates the urgency of adult education problems under modern socio-economic conditions in Ukraine. The analysis of the priority areas for European adult education has been carried out. The attention is drawn to the necessity of expanding the circle of providers giving adult education services. The priority of informal adult education development has been grounded. Diverse methods to practice adult education in Ukraine are determined. It is emphasized that a developmental basis for regulatory, scientific-methodical components of adult education are comprehensive assessment, analysis of the thematic spectrum of adult learning needs and opportunities for their satisfaction, quality assessment, territorial and financial accessibility of different types of educational programs. Some aspects of adult education centers activity have been shown in the article.

Key words: adult education; lifelong education; adult education trends; centers for adult education; providers of educational services.

Постановка проблеми. Стійкий розвиток суспільства, вдосконалення й самоактуалізація кожної людини, її здатність до опанування нових знань і прийняття нестандартних рішень неможливі без розв'язання складних проблем освіти дорослих. Актуальність проблеми освіти дорослих детермінується певними чинниками, серед яких важливе місце посідають політична ситуація в державі та соціально-економічні зміни в ній, стан ринку праці, перетворення в освіті (у т. ч. й інноваційні) та ін. В умовах глобального Інтернету, зняття мовних бар'єрів, доступності знань і водночас їх швидкого «старіння», зрушень у професіях і компетенціях, способах організації праці та ін. освіта дорослих стає соціальним індикатором людиновимірності політики держави. Саме цілісна, гнучка, відкрита національна система освіти дорослих передбачає охоплення формального, неформального, інформального складників і має спрямовуватися на задоволення поточних і перспективних освітніх потреб особистості [7, с. 16], уможлиблює оптимальний вибір кар'єрних стратегій (декілька професій упродовж життя, «горизонтальне» зростання, гнучкі робочі графіки і графіки навчання, «робота без місця», «робота в дорозі» та ін.).

На жаль, в Україні недооцінюється роль і значення освіти дорослих для формування людського капіталу, економічного зростання держави тощо. Наприклад, в одному з останніх проектів Закону України «Про освіту» блок з освіти дорослих викладено в обсязі одного абзацу, а у «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки» [9], Законі України «Про вищу освіту» освіта дорослих взагалі не згадується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтування теоретичних, методичних основ формальної і неформальної освіти різних категорій дорослих здійснено у працях вітчизняних науковців – С. Архипової, С. Бабушко, О. Василенко, О. Волярської, Т. Десятова, Л. Лук'янової, Н. Ничкало,

О. Огієнко, Н. Пазюри, С. Прийми, Н. Протасової та ін. У зарубіжній андрагогічній науці помітно вирізняється науковий доробок С. Вершловського, М. Громкової, С. Змейова, М. Ноулза, Л. Турса та ін. Андрагогічні й психологічні засади професійної підготовки педагогів знайшли відображення у працях О. Антонової, О. Вознюка, О. Дубасенюк, В. Пуцова та ін. Психологічний аспект професійної підготовки вчителя є предметом наукових пошуків Б. Ананьєва, С. Максименка, В. Семиченко, Т. Яценко та ін. Водночас проблема трендів у галузі освіти дорослих не була предметом спеціальних досліджень, що й зумовило тему публікації.

Мета дослідження – проаналізувати сучасні тренди освіти дорослих в Україні та за кордоном, виявити їх прогностичний потенціал.

Виклад основного матеріалу. Передусім акцентуємо увагу на значенні понять «мода» і «тренд». Так, зокрема, тренд тлумачать як панівну тенденцію, загальний напрям розвитку будь-чого, громадську думку. Ми розуміємо його як довготривале, осмислене, безповоротне зрушення в житті людей. Водночас мода являє собою певне зрушення, короткотривале й зворотне. Наприклад, «модні» організаційні форми навчання, технології з часом забуваються, натомість тренд залишається назавжди.

Як твердять соціологи [2], обов'язкова умова появи тренду – наявність певного «драйвера» – каталізатора тренду (технологічна інновація або соціальне явище). У контексті нашого дослідження важливе значення мають як технологічні драйвери (цифровий формат, розвиток Інтернету, мобільного зв'язку та ін.), так і соціогенні (зміни тривалості життя, старіння націй, економічна криза, військові конфлікти та ін.). Викладене вище дозволяє використовувати поняття «тренд» у контексті науково-термінологічного апарату педагогічних / андрагогічних досліджень.

Перш ніж перейти до аналізу порушеної проблеми у територіальних межах України, акцентуємо увагу на трьох пріоритетних напрямках розвитку освіти дорослих в Європі, обґрунтованих 2013 р. Європейською Асоціацією Освіти дорослих на Європейській Комісії (Statement by the European Association for the Education of Adults on the European Commission's Communication on Rethinking Education) [13]:

I. Зростання значення неформальної освіти дорослих. У документі наголошено на необхідності й доцільності збільшення інвестицій в неформальне навчання, а також важливості подальшого розвитку, удосконалення різних методів та організаційних форм навчання на робочому місці. На думку Асоціації, розвивати неформальне навчання в період кризи особливо важливо, оскільки це надає людям впевненість і стійкість в періоди економічної нестабільності.

II. Визнання необхідності й подальше поширення неперервної освіти. Йдеться про важливість комплексного підходу в організації формального, неформального, інформального навчання дорослих, оскільки зосередження винятково на підвищенні кваліфікації працюючих фахівців, збільшенні робочих місць задля економічного зростання призведе до посилення нерівності в освіті.

III. Визнання громадянського суспільства основним партнером у розвитку освіти. Особлива увага акцентується на важливості роботи в цьому напрямі

неурядових організацій та організацій громадянського суспільства, насамперед, європейських асоціацій і національних зонтичних організацій з освіти дорослих.

Аналіз світового й вітчизняного досвіду освіти дорослих свідчить про наявність широкого спектру освітніх послуг для різних категорій дорослих, важливість їх значення для розвитку особистісного й професійного потенціалу громадян. Узагальнення наявних інформаційних матеріалів дозволяє виокремити ряд сучасних трендів в освіті дорослих.

Одним із сучасних трендів у розвинених країнах є *освіта впродовж життя*, неперервна освіта, складником яких є освіта дорослих. Доцільність її розвитку не викликає сумнівів й обґрунтовується багатьма факторами, серед яких – старіння знань (одиниця виміру старіння знань фахівця, прийнята у США – період «напіврозпаду» компетентності, тобто зниження її на 50 % внаслідок появи нової інформації, показує, що за багатьма професіями цей період настає менш ніж через 5 років), старіння нації, безробіття та ін. Навчання впродовж життя передбачає зростання інвестицій в людей і знання; набуття основних навичок, включаючи цифрову грамотність; поширення інноваційних, більш гнучких форм навчання. Мета освіти впродовж життя – сприяння забезпеченню людей будь-якого віку рівним, відкритим доступом до якісного навчання. Рада Європи визнала навчання впродовж життя одним із основних складників європейської соціальної моделі. Таке навчання є визначальним фактором щодо зайнятості й соціального забезпечення, економічного зростання і конкурентоспроможності населення й держави, що свідчить про відсутність обмеження винятково сферою освіти.

В Україні навчання впродовж життя поки що не визнано стратегічним напрямом розвитку вітчизняної системи освіти. Організаційні форми особистісно-професійного розвитку дорослих (як складова неформальної освіти) зазвичай пропонуються для представників окремих цільових груп – педагогів, психологів, управлінців, бізнесменів та ін. Водночас технології особистісно-професійного розвитку різних категорій дорослих (переважно – тренінги особистісного зростання, розвитку комунікативності, емпатійності, саморегуляції та ін.) у тренді й набули статусу престижних. У переважній більшості вони функціонують як комерційні проекти. Разом із тим, реалії сьогодення привертають увагу до проблеми особистісного й професійного розвитку різних категорій дорослих, їх здоров'я та ефективної життєдіяльності, що зумовлює необхідність звернення до нових методичних підходів, якими передбачено врахування особливостей особистості у контексті її життєвих можливостей, вищих цілей і смислів життя, а також інноваційного потенціалу, який сприяє розвитку професійної мобільності, стресо- й життєстійкості дорослих.

На наше переконання, у контексті освіти впродовж життя важливого значення набуває тренд *регіонів, що навчаються*, а також *міст, що навчаються*, і *суспільств, що навчаються*. Наприклад, в Японії багато років поспіль доктрина співтовариства, що навчається, розвивається як офіційна державна. У багатьох європейських державах регіон, що навчається, є складником політики побудови активного громадянського суспільства й соціальної інтеграції. У пострадянському просторі моделі регіонів, що навчаються, успішно

впроваджуються у Республіці Білорусь, Російській Федерації. У науковому дискурсі в Україні проблема регіонів, що навчаються, є новою. Водночас уже здійснюються спроби її концептуалізації та запропоновано практико орієнтовані заходи щодо розроблення й упровадження моделі регіону, що навчається [8].

Неформальна освіта як тренд освіти дорослих набуває все більшого поширення. Така освіта здійснюється в освітніх установах або громадських організаціях (клубах, гуртках), під час індивідуальних занять з репетитором, тренером й зазвичай не підтверджується наданням офіційно визнаного документа. Відбувається розширення кола провайдерів освітніх послуг з освіти дорослих. Функціонують національні асоціації освіти дорослих [11, с. 138], громадські центри з освіти дорослих, некомерційні та комерційні центри освіти і професійної підготовки, перепідготовки різних категорій дорослих (безробітних, мігрантів, службовців та ін.). Створено ГС «Українська Асоціація освіти дорослих» (офіційний сайт: www.uaod.org.ua), розширюється коло недержавних громадських організацій, які сприяють наданню освітніх послуг дорослим. Набувають поширення центри освіти дорослих, які функціонують як самостійні інституції, і як структурні підрозділи навчальних закладів, організацій. Так, у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького спільно з Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України створено перший в Україні (на базі вищого педагогічного навчального закладу) Науково-методичний центр освіти дорослих [12]. Діяльність центру спрямовано на проведення фундаментальних і прикладних досліджень з проблем освіти різних категорій дорослого населення в контексті соціально-економічних процесів, які відбуваються в Україні, а також підвищення ефективності підготовки дорослих і впровадження результатів досліджень у практику.

В Україні поступово набувають популярності академії, університети третього віку, клуби активного довголіття та ін. [3; 5; 6]. Водночас такі інституції давно поширені в європейській андрагогічній практиці. За змістовим спектром діяльності їх можна вважати центрами освіти дорослих, які дають можливість людям третього віку підвищувати життєвий тонус, зміцнювати дух, покращувати емоційний і фізичний стан, долати соціальну ізоляцію, приймати свій вік та ін., а також опановувати іноземні мови та комп'ютерну грамотність, отримуючи позитивні емоції, краще розуміючи культуру і традиції інших народів; а також займатися рукоділлям і вчитися вишивати стрічками; відвідувати психологічні тренінги, які допомагають вирішувати життєві проблеми, підтримувати гармонію й оптимізм, і багато іншого. Такі заклади неформальної освіти функціонують у багатьох містах, окремих селах і сприяють розвитку творчого потенціалу, взаємодопомоги та самопомоги, оздоровленню без ліків людей третього віку.

Серед здобутків вітчизняної освіти дорослих слід виокремити й створення перших каталогів провайдерів послуг з освіти дорослих [4], які, беззаперечно, слугують своєрідним дороговказом для різних категорій дорослих щодо можливостей особистісного й професійного розвитку.

Серед організаційних форм освіти дорослих одним із трендів є *онлайн-освіта*, яка за сутністю є прикладом відкритої освіти [10]. Порівняно з оффлайн-

освітою, її простіше виміряти, й, відповідно, удосконалити. Онлайн-освіта являє собою одну з форм дистанційної освіти, навчальні курси з масовою інтерактивною участю із застосуванням технологій електронного навчання і відкритим доступом до Інтернету. Як доповнення до традиційних матеріалів навчальних курсів (у форматі відео, читання й домашніх завдань, масових відкритих онлайн-курсів) вони дають можливість використовувати інтерактивні форуми користувачів, які допомагають створювати і підтримувати спільноти студентів, викладачів та інші категорії дорослих [1]. Йдеться й про масові відкриті онлайн курси (MOOC – massive open online course), що передбачають безкоштовне навчання за графіком і спілкування на курсах викладачів кращих зарубіжних (переважно американських) університетів, і про відкриті освітні ресурси (OER – open educational resources), що передбачають використання матеріалів для самостійної роботи від провідних вищих навчальних закладів. Слід додати, що вітчизняні заклади формальної освіти (школи, університети, професійно-технічні навчальні заклади та ін.) мають збільшити доступ до освіти через відкриті освітні ресурси з метою задоволення культурно-освітніх потреб різних категорій громадян.

У тренді високорозвинених країн і *внутрішньофірмове навчання*, що являє собою відкриту, самостійну, гнучку, адаптивну структуру для забезпечення випереджувального розвитку персоналу організацій. За Н. Пазюрою, внутрішньофірмова професійна підготовка персоналу має не лише чітку організаційну структуру на всіх рівнях, а й передбачає врахування особливостей контингенту слухачів, єдність і взаємозв'язок професійного навчання з самоосвітньою діяльністю, саморозвитком, інноваційність і гнучкість, зв'язки з соціальними партнерами та ін.

Як відомо, якість освіти дорослих залежить від багатьох взаємопов'язаних факторів (матеріально-технічного, соціального забезпечення та ін.), а також професіоналізму, професійної компетентності педагогів, продуктивності взаємодії суб'єктів навчання та ін. Отже, *професійна підготовка педагогічного персоналу* (андрагогів, геррагогів) також є зарубіжним трендом освіти дорослих. Проблема забезпечення якості професійної освіти різних категорій дорослого населення актуалізує нагальність підготовки досвідченого висококваліфікованого педагогічного персоналу, який має відповідну професійну підготовку у галузі освіти дорослих. Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що підготовка педагогічного персоналу для освіти дорослих є окремим напрямом підготовки фахівців, і в структурі більшості зарубіжних вищих навчальних закладів функціонують кафедри освіти дорослих, співробітники яких здійснюють андрагогічні наукові дослідження та підготовку фахівців-андрагогів. Професійна підготовка педагогічних кадрів у галузі освіти дорослих відбувається у форматі допрофесійного та професійного навчання. В окремих країнах розроблено освітні програми, що передбачають трирівневу професійну підготовку й уможливають здобуття ступенів бакалавра, магістра й доктора. Загалом підготовка фахівців для сфери освіти дорослих здійснюється через вищі навчальні заклади (інститути), магістратуру і докторантуру, мережу програм додаткової професійної освіти (на базі університетів), а також шляхом використання різноманітних джерел для самовдосконалення, самоосвіти з метою

особистісного й професійного зростання.

Для України актуальним є розроблення нових і вдосконалення наявних навчальних програм, їх методичного забезпечення для підготовки просвітяків дорослих у форматі формальної, неформальної освіти, а також програм для ВНЗ у контексті неперервної освіти; розроблення державного освітнього стандарту вищої освіти за спеціальністю «Андрагогіка», пакету документів щодо введення спеціальності «Андрагогіка» до переліку спеціальностей і її науково-методичного забезпечення, а в майбутньому – введення професії «андрагог» до класифікатора професій України.

Висновки. Результати наукового пошуку дають підстави твердити, що основними трендами освіти дорослих є освіта впродовж життя, розвиток неформальної освіти і моделювання, функціонування регіонів, що навчаються, а також онлайн-освіта, внутрішньофірмове навчання, підготовка педагогічного персоналу для освіти дорослих. Тренди освіти, і зокрема освіти дорослих, пов'язані з проблемами соціалізації громадян у контексті формування суспільства знання, громадянського суспільства, необхідністю підготовки людей до розв'язання питань, які можуть вплинути на згуртованість суспільства, стабільність життя та ін. Країни зі здобутками у галузі освіти дорослих характеризуються її підтримкою як на рівні держави, так і рівні громад; мають розвинену нормативно-правову базу у цій галузі. Актуальними для України є розроблення правового забезпечення освіти різних категорій дорослих, формування мотивації дітей, молоді та дорослих до освіти впродовж життя, інтеграція всіх зацікавлених сторін і громадських інститутів на основі взаємовигідної співпраці з метою розвитку освіти для різних категорій дорослих, що у подальшому сприятиме стійкому розвитку суспільства, вдосконаленню й самоактуалізації кожної людини, формуванню особистісної мобільності, здатності до опанування нових знань, прийняття нестандартних рішень. В основу розробки нормативного, науково-методичного складників освіти дорослих має бути покладено комплексне оцінювання, аналіз тематичного спектру навчальних потреб дорослих громадян, а також можливостей їх задоволення, оцінка якості, територіальної і фінансової доступності різних типів освітніх програм.

Перспективи подальших досліджень. Автор не претендує на роль експерта у галузі освітніх трендів, а власне публікація не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. У перспективі будуть актуальними такі наукові пошуки: міждисциплінарні дослідження у галузі освіти різних категорій дорослих; проектування та впровадження технологій особистісно-професійного розвитку (у т. ч. у форматі дистанційної освіти) конкретних категорій дорослих (мігрантів; безробітних; військовослужбовців, які постраждали у ході бойових дій, а також під час участі в операціях з підтримання миру і безпеки та ін.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бесплатное образование от мировых лидеров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 12.09.2015: <http://omsu.ru/page.php?id=4116>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
2. Бондаренко Н. Snack – тренинг или влияние современных трендов на обучение персонала (по материалам интервью генерального директора компании «Радость Понимания» Александра Новикова) / Надежда Бондаренко [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: 27.08.2015: <http://blogtrenera.ru/blog/snack-trening-ili-vliyanie-sovremennykh-trendov-na-obuchenii-personala.html>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

3. Всеукраинская Ассоциация пенсионеров. Программы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 19.09.2015: <http://www.uarp.org/ru/1349016775>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

4. Каталог провайдерів послуг з освіти дорослих м. Львова та Львівської області / ЗУРЦ; Представництво DVV International в Україні. – Львів: ФОП Ніколаєнко, 2015. – 60 с.

5. Киевские пенсионеры приходят учиться в «Академию третьего возраста» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 11.09.2015: http://vz.ua/publication/13739-kievskie_pensionery_prikhodyat_uchitsya_v_akademiyu_tretego_vozrasta. – Загол. з екрану. – Мова рос.

6. Клубы активного долголетия Харькова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 08.10.2015: <http://social.kharkov.ua/page.php?id=142>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

7. Концепція освіти дорослих в Україні / Укл.: Лук'янова Л.Б. – Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2011. – 24 с.

8. Концепція регіону, що навчається (Запорізька область) / Укл.: Прийма С. М. – Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. – 24 с.

9. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 р. №344/2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 08.10.2015: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

10. Тренды в онлайн образовании [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 17.10.2015: <http://habrahabr.ru/company/stepic/blog/221121/>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

11. European Adult Education outside the EU / Uwe Gartenschlaeger (Ed.). – Bonn: Leppelt Grafik & Druck GmbH, 2009. – 170 p.

12. In MSPU held Discussion of adult education in the region [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 08.10.2015: <http://www.mdpu.org.ua/new/en/novosti-universiteta/1645-2015-01-30-17-05-30.html>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

13. Statement by the European Association for the Education of Adults (EAEA) on the European Commission's communication on rethinking education http://www.eaea.org/media/news/2013/february/eaea_statement_rethinkingeducation.pdf. – Загол. з екрану. – Мова англ.

REFERENCES

1. Free education from world leaders (n. d.). Retrieved from: <http://omsu.ru/page.php?id=4116> [in Russian]

2. Bondarenko, N. Snack – training or the influence of modern trends on personnel training (based on an interview with Aleksandr Novikov, General Director of the Company «The Joy of Understanding») (n. d.). Retrieved from: <http://blogtrenera.ru/blog/snack-trening-ili-vliyanie-sovremennykh-trendov-na-obuchenii-personala.html>. [in Russian]

3. All-Ukrainian Association of Retired Persons. Programs (n. d.). Retrieved from: <http://www.uarp.org/ru/1349016775> [in Russian]

4. Catalogue of adult education services providers in Lviv and Lviv region (2015). Office of DVV International in Ukraine. L'viv: FOP Nikolaienko. [in Ukrainian]

5. Kiev retirees come to learn in the «Academy of the third age» (n. d.). Retrieved from: http://vz.ua/publication/13739-kievskie_pensionery_prikhodyat_uchitsya_v_akademiyu_tretego_vozrasta [in Russian]

6. Clubs of active longevity of Kharkiv (n. d.). Retrieved from: <http://social.kharkov.ua/page.php?id=142> [in Russian]
7. Lukianova, L. B. (2011). Conception of adult education in Ukraine. Nizhyn : PP Lysenko M.M. [in Ukrainian]
8. Pryima, S. M. (2015). Conception of learning region (Zaporizhia region). Melitopol: MSPU named after B. Khmelnytsky. [in Ukrainian]
9. National strategy of education development in Ukraine for a period to 2021 (approved by Decree of President of Ukraine dated 25 June 2013 № 344/2013) (2013). Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> [in Ukrainian]
10. Trends in on-line education (n. d.). Retrieve from: <http://habrahabr.ru/company/stepic/blog/221121/> [in Russian]
11. Gartenschlaeger Uwe (Ed.). (2009) European Adult Education outside the EU. Bonn: Leppelt Grafik & Druck GmbH. 170. [in English].
12. In MSPU held Discussion of adult education in the region (n. d.). Retrieve from: <http://www.mdpu.org.ua/new/en/novosti-universiteta/1645-2015-01-30-17-05-30.html>. [in English].
13. Statement by the European Association for the Education of Adults (EAEA) on the European Commission's communication on rethinking education (2013). Retrieve from: http://www.eaea.org/media/news/2013/february/eaea_statement_rethinkingeducation.pdf. [in English].

Довідка про автора

Аніщенко Олена Валеріївна – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач відділу андрагогіки Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
e-mail: anishchenko_olena@ukr.net
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
04060, м. Київ, вул. Берлінського 9,

Анищенко Елена Валериевна – доктор педагогических наук, доцент, заведующая отделом андрагогики Института педагогического образования и образования взрослых НАПН Украины
e-mail: anishchenko_olena@ukr.net
Институт педагогического образования и образования взрослых НАПН Украины
04060, г. Киев, ул. Берлинского, 9

Anishchenko Olena – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Senior Researcher of the Andragogy Department, Institute of Pedagogical and Adult Education of NAPS of Ukraine
e-mail: anishchenko_olena@ukr.net
Institute of Pedagogical Education and Adult Education of NAES of Ukraine
04060, Kyiv, Berlynskogo street, 9